

ΑΝΤΡΕΑΣ Π. ΑΝΔΡΕΟΥ επιμέλεια

**Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΚΑΙ Η ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ**

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ «Μεταξύ μελαγχολίας και εξέγερσης»: Ενδεικτικές όψεις της παθολογίας της σχολικής ιστοριογραφίας στην Ελλάδα, η στάση της διανόησης και η συλλογική ψύχωση για το εγχειρίδιο της ΣΤ' Δημοτικού	21
ΔΗΜΗΤΡΗΣ Κ. ΜΑΥΡΟΣΚΟΥΦΗΣ Τα σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας: Καταστροφική διδακτική ή στρατηγική πρόκλησης ηθικών πανικών;	69
ΑΝΤΡΕΑΣ Π. ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΣΒΙΚΗΣ Το μετέωρο βήμα της σχολικής Ιστορίας στα νέα εγχειρίδια για το Δημοτικό Σχολείο	81
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Σ. ΜΑΞΟΥΡΗΣ Η μετατόπιση της ελληνικής σχολικής ιστοριογραφίας από τη Συμβατική στη Νέα Ιστορία: Η περίπτωση του αποσυρθέντος σχολικού εγχειριδίου της ΣΤ' Δημοτικού ..	129
ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΣΒΙΚΗΣ Υλικός πολιτισμός και αρχαιολογικές αφηγήσεις στα σχολικά εγχειρίδια της Ιστορίας για το Δημοτικό Σχολείο ...	157
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΓΑΤΣΩΤΗΣ Η «Βυζαντινή Εποποιία» και το ηρωικό αφήγημα	205
ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ «Σκοτάδι πνευματικό σκέπασε την Ελλάδα...» Διαβάζοντας για την παιδεία επί Τουρκοκρατίας στα σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης	233

ΑΝΤΡΕΑΣ Π. ΑΝΔΡΕΟΥ

ΣΟΦΙΑ ΗΛΙΑΔΟΥ-ΤΑΧΟΥ

Οι δομές της παιδείας στα «Κρυφά Σχολεία» (1453-1912).

Από το μύθο στην επιστημονική προσέγγιση της ελληνικής παιδείας την

περίοδο της Οθωμανοκρατίας 269

ΑΓΓΕΛΟΣ Α. ΠΑΛΗΚΙΔΗΣ

Η εικονογράφηση των σχολικών εγχειριδίων Ιστορίας 321

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΓΑΤΣΩΤΗΣ

Η χαρτογράφηση των ερευνητικών πεδίων της Διδακτικής της

Ιστορίας στην Ελλάδα από τη Μεταπολίτευση (1974) μέχρι

σήμερα 363

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΓΑΤΣΩΤΗΣ

Επιστημολογία της Ιστορίας, Διδακτική της Ιστορίας και

εκπαιδευτική έρευνα 389

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΓΑΤΣΩΤΗΣ

**Οι εξετάσεις στο μάθημα της Ιστορίας ως «μηχανισμός παρακυβέρ-
νσης» της εκπαίδευσης:**

Παιδαγωγική παρεκτροπή με κοινωνικές προεκτάσεις 445

ΜΑΡΙΑ ΑΔΑΜΟΥ-ΡΑΣΗ

**Η ελληνική εκπαίδευση των απαρχών του 21ου αιώνα ως δημόσιο
μορφωτικό αγαθό (:):**

Διάσταση παιδαγωγικού λόγου και εκπαιδευτικών πρακτικών - Η περίπτωση

της σχολικής Ιστορίας 465

ΣΤΕΛΛΑ ΚΑΣΙΔΟΥ

**«Η Ιστορία είναι ένα χαζό, βαρετό και πλιθίο μάθημα, γεμάτο
ονόματα και χρονολογίες»:**

Το περιεχόμενο της έννοιας «Ιστορία» μέσα από τον γραπτό λόγο των

μαθητών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης 511

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΓΚΟΛΙΑ

Οι ιστορικές επέτειοι στον σχολικό χώροχρόνο (1924-2007):

Οι αναπαραστάσεις της σχολικής Ιστορίας μέσα από τους επετειακούς

εορτασμούς 549

Βιογραφικά Σημειώματα 589

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ

«Μεταξύ μελαγχολίας και εξέγερσης»¹:

Ενδεικτικές όψεις της παθολογίας της σχολικής ιστοριογραφίας στην Ελλάδα, η στάση της διανόησης και η συλλογική ψύχωση για το εγχειρίδιο της ΣΤ΄ Δημοτικού

Περίληψη

Με αφορμή το αποσπασθέν βιβλίο ιστορίας της ΣΤ΄ Δημοτικού και τις ιδεολογικο-πολιτικές ζυμώσεις και πολώσεις που προκάλεσαν η υπεράσπιση ή η καταδίκη του από αντιμαχόμενες κοινωνικές ομάδες, στο άρθρο αυτό προσεγγίζεται το ζήτημα της σοβούσας διαμάχης για το περιεχόμενο και τον προσανατολισμό της σχολικής ιστοριογραφίας στην Ελλάδα, που αποτελεί μία από τις πτυχές των σποραδικών κρίσεων που ταλανίζουν την ελληνική κοινωνία αναφορικά με την ιστορική ανάδυση, την πορεία, την ιδιαιτερότητα και τη θέση του ελληνικού έθνους στον νεότερο και σύγχρονο κόσμο. Το ζήτημα προσεγγίζεται, κατ' αρχάς, αναφορικά με τις κάθετες και οριζόντιες ρηγματώσεις της ελληνικής κοινωνίας, με βάση τις οποίες προκύπτουν διαπαραταξιακά συμφέροντα και συγκροτούνται ιδεολογικο-πολιτικά μέτωπα, τα οποία με τη σειρά τους επενδύονται με αποκλίνουσες αναγνώσεις του παρελθόντος, με διαφορετικές αποτιμήσεις του παρόντος και με συγκρουσιακές προσλήψεις του μέλλοντος. Το ζήτημα προσεγγίζεται, επίσης, αναφορικά με το γενικότερο φαινόμενο των συμβολικών πολέμων για την ιστορία και την κουλτούρα, που παρουσιάζει όλο και πυκνότερες αναφλέξεις στον ύστερο καπιταλισμό ή, αν θέλετε, στη μετανεωτερικότητα, λόγω των αντίρροπων τάσεων που δημιουργεί η ιστορική δυναμική, αφενός της παγκοσμιοποίησης και αφετέρου της υπερεθνικής αλληλεξάρτησης των ευρωπαϊκών κρατών, αλλά και λόγω της εσωτερικής πολυμορφίας του πληθυσμού, της ανισοτιμίας των κοινωνικών ομάδων που τον συνθέτουν, καθώς και του συνεχιζόμενου φυλετικού και πολιτισμικού αυτοεγκλεισμού των μειονοτήτων σχεδόν σε κάθε κράτος. Η ερμηνευτική στρατηγική που ακολουθείται είναι η ανάλυση του λόγου τόσο των υπερασπιστών, όσο και των πολεμίων του επίμαχου σχολικού εγχειριδίου, όπως αυτός διατυπώθηκε

---

1. Ο τίτλος παραπέμπει ευδιάκριτα στο βιβλίο των Michael Löwy και Robert Sayre, *Révolte et mélancolie. Le romantisme à contre-courant de la modernité*, Payot, Paris 1992.

κυρίως στον Τύπο και σε ειδικά επιστημονικά ή εκπαιδευτικά έντυπα. Το βασικό συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι το εγχειρίδιο λειτούργησε κατ'εξοχήν ως όπλο στον αγώνα οργανωμένων ομάδων για επικράτηση στον δημόσιο λόγο και κατ'επέκταση ως κεντρικό επιχείρημα στη διαμάχη ανάμεσα στην εκσυγχρονιστική-υπερεθνική και στην εθνικιστική-λαϊκιστική συνιστώσα της ελληνικής διανόησης, με σκοπό τη διασφάλιση της ιδεολογικής ηγεμονίας.

«Η μόνη αλήθεια είναι ο φόβος - Μόνο ο φόβος δουλεύει καλά».

Ίνγκμαρ Μπέργκμαν, *Το αυγό του φιδιού*

«Στην περίπτωση των κοινωνικών επιστημών, το “πραγματικό” είναι όντως έξω και ανεξάρτητο από τη γνώση, αλλά το ίδιο αποτελεί κοινωνική κατασκευή, προϊόν παρελθούσας διαμάχης, το οποίο, τουλάχιστον από αυτή την άποψη, παραμένει αντικείμενο παρούσας διαμάχης. (Το βλέπουμε σαφώς και στην περίπτωση της ιστορίας όταν θιγούν γεγονότα που αποτελούν ακόμη διακυβεύματα για τους συγχρόνους)».

Pierre Bourdieu, 2007

«Το μάθημα της ιστορίας στις ΗΠΑ πρέπει να διδάσκεται ως κατ'εξοχήν πραγματολογική-αυθεντική αλληλουχία γεγονότων και να μην ακολουθεί τις αναθεωρητικές και μεταμοντερνιστικές οπτικές της σχετικότητας της ιστορικής αλήθειας [...]. Η αμερικανική ιστορία πρέπει να αντιμετωπίζεται ως αντανάκλαση των ιστορικών γεγονότων και όχι ως απόρροια κατασκευής».

Education Omnibus Bill της Πολιτείας της Florida/Ιούνιος 2006²

«Όχι, δεν κατήγγειλες εσύ τον καθηγητή που στο μάθημα της ιστορίας τολμούσε να αμφισβητήσει με δευτερεύουσες προτάσεις την τελική νίκη, που αποκαλούσε τον γερμανικό λαό “κοπάδι μουνουχισμένων ηλιθίων” και που από πάνω μάς άλλαζε τα φώτα και ήταν μισπτός στους πάντες».

Γκύντερ Γκρας, 2007, 43-44

«Λόγω της τάσης μου να τα λέω όλα με το όνομά τους, με θεωρούσαν ταραξία».

Γκύντερ Γκρας, 2007, 214

«Και με τα στάχια τι λεπτός! Και τι σκληρός με τα σπιρούνια!»

Λόρκα, *Θρήνος για τον Ιγνάθιο Σάντσεθ Μεχίας*

---

2. Κυβερνήτης της Πολιτείας της Florida είναι ο Jeb Bush, αδελφός του προέδρου George W. Bush.

Α. Εισαγωγικό πλαίσιο: ιστορικά συμφοραζόμενα και εννοιολογικά εργαλεία

Το φάντασμα του νεοεθνικισμού πλανιέται πάνω από τον διεθνιστικό, κοσμοπολίτικο και μεταμοντέρνο Δυτικό κόσμο σκιάζοντας απειλητικά και τη Γηραιά Ήπειρο. Τα εθνικιστικά-λαϊκιστικά ακροδεξιά κόμματα της Ευρώπης (Γαλλία, Ιταλία, Πολωνία, Αυστρία, Ελλάδα, Βέλγιο, Ελβετία, Ρωσία) με σημαία τους τον ρατσιστικό/πολιτισμικό-διαφοριστικό λόγο, με βασική ιδέα-όπλο το «φρούριο-Ευρώπη» και με υπόρρητη παραδοχή την αμφισβήτηση της υπερεθνικής ολοκλήρωσης των ευρωπαϊκών θεσμών «επιζητούν να παίξουν ρόλο ρυθμιστή στην πολιτική ζωή της Ευρωπαϊκής Ένωσης» (Traynor, 2007, 21). Ταυτόχρονα, παγιώνεται η επίγνωση ότι «η διχαστική δύναμη των διαχωριστικών εθνικών ιστοριών και των ιστορικών εμπειριών, που διαποτίζουν το ευρωπαϊκό έδαφος σαν γεωλογικές ρωγμές, δεν έχει ακόμη παραλύσει, δεν έχει αδρανοποιηθεί (το αντίθετο μάλιστα!), ώστε να αποχωρήσει από το προσκήνιο της πολιτικής ιδεολογίας και της ιστορικής συνείδησης, δίνοντας τη θέση της στη δημιουργική ιστορική λήθη, αυτή την ικανή και αναγκαία συνθήκη που μπορεί να καταστήσει εφικτό το σχεδιασμό του «κοινού μέλλοντος» των ευρωπαϊκών λαών» (Χάμπερμας, 2007, 130). Ας το αναγνωρίσουμε πια: το παράδοξο της ύστερης νεωτερικότητας ή της μετανεωτερικότητας, ειδικά στην Ευρώπη, έγκειται ακριβώς στην αντινομία που δημιουργεί η αποθέωση «σε αξιακό επίπεδο των αρχών του Ορθού Λόγου και του κοσμοπολιτισμού» (Χατζόπουλος, 2007, 214) και συγχρόνως, σε πρακτικό και συνειδησιακό επίπεδο, η δυναμική παρουσία και η δεσπίζουσα σημασία του εθνικισμού και του πολέμου, ακόμα κι όταν αυτός δεν διεξάγεται σε πραγματικά πεδία μαχών, αλλά στη σκηνή των συμβόλων.

Όλες οι ενδείξεις συνηγορούν ότι ζούμε πράγματι σε μια εποχή μεταβατικότητας, «ισχυρής αποσταθεροποίησης, «ιδεολογικής παλίρροιας» και «νεοσυντηρητικού γκραμισμού» –για να χρησιμοποιήσω τους επιτυχημένους νεολογισμούς του Bryan Palmer και του Richard Wolin–, προσπαθώντας να αποφύγουμε τόσο τη Σκύλλα του βίαιου οικουμενισμού, όσο και τη Χάρυβδη της επιθετικής επαναφοράς στο «αρχέγονο όνειρο της παλινδρόμησης στην καθαρότητα ενός φαντασιακού [εθνικού] παρελθόντος» (Buruma, Margalit, 2007, 46, 47). Ο Palmer περιγράφει την παθογένεια της συνθήκης της ύστερης νεωτερικότητας ή, κατ' άλλους, της μετανεωτερικότητας ως μια ιστορική φάση, στο πλαίσιο της οποίας «τα δομικά στηρίγματα της κοινωνίας δείχνουν να κλονίζονται [και] η κρατούσα ιδεολογία δέχεται επιθέσεις και αμφισβητείται έντονα» (Palmer, 2006, 15). Επικαλούμενοι, παρά τον προφανή κίνδυνο του ιστορικού αναχρονισμού και του έμμεσου υπερθεματισμού της νομοτελειακότητας της ιστορίας, την ορολογία του *Κομμουνιστικού Μανιφέστου* (1848), αλλά και τις αναλύσεις του Ντυρκάιμ και του Μαξ Βέμπερ, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι στις μεταβα-

τικές ιστορικές περιόδους «ό,τι στέρεο εξαφανίζεται, ό,τι ιερό βεβηλώνεται» (Palmer, 2006, 15) και απομαγεύεται, αλλά και, κατ' αντίστροφη φορά, ενδεχομένως και να επανιεροποιείται, όταν η αβεβαιότητα για το παρόν και το μέλλον στρώνει το δρόμο στην παρηγορητική αυθεντία του εξιδανικευμένου παρελθόντος.

Στην εποχή της «ελευθεριάζουσας ιστορικής απαισιοδοξίας» (Eagleton, 2007, 74), ειδικά οι ανατολικοευρωπαϊκές κοινωνίες βιώνουν την οδυνηρή μετάβαση στον πολιτικό και οικονομικό φιλελευθερισμό διατρέχοντας τον κίνδυνο να ολισθήσουν τόσο στον εθνικισμό, όσο και στην ποινικοποίηση της κομμουνιστικής ιδεολογίας και κάθε αντίπαλης του κυρίαρχου εργαλειακού φιλελευθερισμού αντίληψης του κόσμου· στην παραχάραξη, δηλαδή, της ιστορίας μέσω της ιδεολογικής πρακτικής της αποκομμουνιστικοποίησης και στην αντιμετώπιση της μεταπολεμικής τους ιστορίας με όρους μαρτυρολογίου (μορφή αντεστραμμένης εξιδανίκευσης που έχει ως ενδεικτικότερο παράδειγμα την Πολωνία των αδελφών Κατσίνσκι). Ζουν, θα μπορούσαμε να πούμε, την εξάπλωση ενός πρωτογενούς και σύνθετου ιστορικού φαινομένου: αναφέρομαι στην εντεινόμενη διαμάχη για την ιστορική μνήμη, για τα τραυματικά ή επίμαχα γεγονότα της σύγχρονης ή πρόσφατης ιστορίας τους, σε τελική ανάλυση για την ίδια τη συλλογική τους ταυτότητα και τις διεργασίες ανασυγκρότησής της.

Σε ευρύτερη κλίμακα, καταλυτικό ρόλο για την εκδήλωση της παθολογίας της ιστορικής μνήμης διαδραματίζει, όπως είναι εύλογο, η διαλεκτική της επελαύνουσας παγκοσμιοποίησης, που ταυτόχρονα ομογενοποιεί και κατακερματίζει τα ανθρώπινα σύνολα, σε συνδυασμό με την οδυνηρή επίγνωση και τις δυσχέρειες της κοινωνικοπολιτικής διαχείρισης των δεινών των παγκοσμίων πολέμων και του ιστορικού ολοκληρωτισμού,³ μεταξύ των οποίων πρωτεύουσα θέση κατέχει το μοναδικό ιστορικό

---

3. Κράτη, όπως η Γαλλία, η Αυστρία, η Γερμανία, η Ιταλία και κυρίως η Πολωνία, αλλά και διακρατικοί ή υπερεθνικοί οργανισμοί, όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης, πρωταγωνιστούν στην καταδίκη των ολοκληρωτισμών, του αρνητισμού και κάθε επίκλησης του ρατσισμού, του μίσους και της μισαλλοδοξίας, καθώς και στην εξίσωση και στον πολιτικό συμψηφισμό φασισμού, ναζισμού, σταλινισμού, επιζητώντας την «εκκαθάριση» του τραυματικού και επίμαχου παρελθόντος στο όνομα της καταπολέμησης της ιδεολογικής, ταξικής, θρησκευτικής, εθνοπολιτισμικής ή φυλετικής βίας και επιβάλλοντας μια νέα επίσημη, δογματική και αδιαμφισβήτητη ιστορική ερμηνεία. Όμως, στο διαγραφόμενο πλέον πλαίσιο, κάθε απόκλιση από την επίσημη ιστορική αλήθεια ποινικοποιείται και τιμωρείται καθιστώντας, παράλληλα, σχεδόν αδιανόητη την ελευθερία της ιστορικής έρευνας. Βλέπε το χαρακτηριστικό παράδειγμα της απόφασης 1481 της 25ης Ιανουαρίου 2006, την οποία έλαβε η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης. Αμφισβητώντας έμπρακτα τέτοιες ιδεολογικοπολιτικές πρακτικές που περιβάλλονται με το μανδύα της πολιτικής ορθότητας, ο γνωστός πολωνός ιστορικός και πολιτικός της μετακομμουνιστικής περιόδου Bronislaw Geremek κάνει λόγο για τη διαφαινόμενη σύσταση «Υπουργείου Ιστορικής Αλήθειας» και «Αστυνομίας Συλλογικής Μνήμης».

γεγονός του Ολοκαυτώματος (Γεωργιάδου, Ρήγος, 2007, Κόκκινος, 2007, 17-88, Βλαχού, Κόκκινος, 2007, 91-142).

Τη γενικευμένη αυτή διαμάχη κωδικοποιημένα περιγράφουμε με τη φράση «Συμβολικοί πόλεμοι για την Ιστορία και την Κουλτούρα» (Κόκκινος, 2006). Στην πραγματικότητα, πρόκειται για οιονεί πολέμους που, αν και συμβολικοί, δεν παρπέμπουν σε μια εικονική ή άυλη πραγματικότητα και δεν αφορούν μονομερώς τα σχολικά εγχειρίδια, των οποίων ο πρωταρχικός ρόλος, άλλωστε, εξακολουθεί να είναι η δόμηση της συλλογικής ταυτότητας και η ιδεολογική εγχάραξη (Foucault, 2006, 12, Μοπίοτ, 2002, 305-318).⁴ Αφορούν, σε μεγάλο βαθμό, την απόδοση ευθυνών για τη στάση των πολιτικών ηγεσιών και των κρατικών θεσμών στη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, όπως δείχνει, π.χ., η πρόσφατη διαμάχη

-
4. «Αυτό ήταν πάντοτε ο σκοπός της ιστορίας που διδάσκεται στα σχολεία: να μάθουν οι καθημερινοί άνθρωποι ότι υπάρχει περίπτωση να σκοτωθούν και κάτι τέτοιο είναι πολύ ηρωικό» (βλ. Michel Foucault, *Κινηματογράφος και λαϊκή μνήμη*, επιμέλεια έκδοσης Παναγιώτης Καλαμαράς, Ελευθεριακή Κουλτούρα, Αθήνα 2006, 12). Ο υπερεθνικιστικός δεξιός λαϊκισμός των καιρών μας, νεοφασιστικός ή μεταφασιστικός, αλλά οπωσδήποτε ρατσιστικός (με την έννοια του πολιτισμικού διαφοροποιητικού ρατσισμού κυρίως και λιγότερο του φυλετικού), έχοντας οργανική συνάφεια με τον μεσοπολεμικό φασισμό αλλά και εκλεκτική συγγένεια με τη μεταπολεμική νέα δεξιά, τροφοδοτείται από ενδογενείς και εξωγενείς παράγοντες που δημιουργούν δυσaréσκεια, δυσανεξία, γενικευμένη ανασφάλεια, αβεβαιότητα και ανομία. Οι παράγοντες αυτοί είναι οι ακόλουθοι: 1) η απειλή της απώλειας της εθνικής κυριαρχίας και της εθνοπολιτισμικής ιδιαιτερότητας, λόγω της δυναμικής της ευρωπαϊκής υπερεθνικής ολοκλήρωσης και της παγκοσμιοποίησης 2) η μαζική μετανάστευση στα ευρωπαϊκά κράτη και η πίεση για την αναγνώριση των δικαιωμάτων των μεταναστών και των μειονοτήτων σε συνάρτηση με τον κλονισμό που επιφέρουν η ίδια η μετανεωτερική κατάσταση και η πολυπολιτισμική συνθήκη 3) η πλανητική κυριαρχία των ΗΠΑ και οι κίνδυνοι που δημιουργεί ο αμερικανικός πολιτισμικός ιμπεριαλισμός 4) η διάχυτη κρίση της μαζικής δημοκρατίας στον Δυτικό κόσμο και οι αντίρροπες δυναμικές που εκλύονται από την αντινομική συνέργεια του δημοκρατικού εξισωτισμού, των πολιτικών ταυτότητας, που επικαλούνται το δικαίωμα της διαφοράς, όπως επίσης του σχετικισμού. Αντίθετα, όμως, με τον γενέθλιο φασισμό, οι σύγχρονες μεταλλαγμένες εκδοχές της άκρας δεξιάς παύουν –έστω τυπικά– να έχουν αντισυστημικό-αντικαινοβουλευτικό χαρακτήρα, ενσωματώνονται στο πολιτικό σύστημα, αναγνωρίζουν την κανονιστικότητα-δεσμευτικότητα της δημοκρατικής πολιτικής κουλτούρας, μετέρχονται δημοψηφισματικά τεχνάσματα, ψευδεπίγραφες πρακτικές άμεσης δημοκρατίας και επικαλούνται τη δήθεν ιστορική αναγκαιότητα της υπέρβασης του διπόλου «δεξιά εναντίον αριστεράς», χάριν της συγκρότησης ενός πλειοψηφικού αντιπαγκοσμιοποιητικού μετώπου τόσο στο εσωτερικό των κρατών, όσο και σε πανευρωπαϊκό ή και παγκόσμιο επίπεδο. Βλέπε σχετικά: Roger Griffin, «Fascism's New Faces (and New Facelessness) in the "Post-fascist" Epoch», στο: Roger Griffin, Werner Loh και Andreas Umland (eds), *Fascism Past and Present, West and East. An International Debate on Concepts and Cases in the Comparative Study of the Extreme Right*, Ibidem Verlag, Stuttgart 2006, 50-52.

(2006) για το σχολικό εγχειρίδιο των Barbara Bonhage, Peter Gautschi, Jan Hodel Gregor και Spuler στην Ελβετία, μια χώρα στην οποία το 1/5 του πληθυσμού της είναι μετανάστες. Παραταύτα (ή ίσως εξαιτίας του γεγονότος αυτού), το μισαλλόδοξο και ρατσιστικό εθνικιστικό λαϊκό κόμμα (SVP) έλαβε στις εκλογές του 2003 ποσοστό 27%, ενώ βάδισε προς τις εκλογές της 21ης Οκτωβρίου 2007 με πολιτικο-ιδεολογικό πρόταγμα την ξενιπλασία των παράνομα εισερχομένων στη χώρα, έχοντας ως γνώμονα την έννοια της ποινικής συνευθύνης ολόκληρης της οικογένειας των μεταναστών (Sippenhaft), πρακτική που πρώτο είχε θεσπίσει το εθνικοσοσιαλιστικό κόμμα στη Γερμανία.⁵

Οι «πόλεμοι» αυτοί αφορούν, επίσης, τα σύμβολα και τα ιστορικά μνημεία, όπως, άλλωστε, κατέδειξαν οι αιματηρές συγκρούσεις της 27ης, 28ης και 29ης Απριλίου 2007, στο Ταλίν της Εσθονίας, μεταξύ εσθονικής καταγωγής εθνικιστών αντικομμουνιστών και ρωσικής καταγωγής νοσταλγών του κομμουνιστικού παρελθόντος. Οι συγκρούσεις αυτές κατέληξαν στο θάνατο ενός πολίτη, στον σοβαρό τραυματισμό 156 και στη σύλληψη 1.000 πολιτών. Οδήγησαν, επίσης, στη διαρρηξη των διμερών σχέσεων μεταξύ Ρωσίας-Εσθονίας, αλλά και στην εμπλοκή του διεθνούς παράγοντα στο ζήτημα, αφετηρία της οποίας υπήρξε η πρωτοβουλία του προέδρου της Πολωνίας να εκφράσει την αλληλεγγύη του στον ομόλογό του της Εσθονίας Τόμας-Χέντρικ Ίλβες, βρίσκοντας, παράλληλα, την ευκαιρία διά του Υπουργείου Πολιτισμού να προωθήσει στην ίδια του τη χώρα ένα νομοθετικό πλαίσιο που «θα επιτρέπει την αποτελεσματική απόσυρση των μνημείων και των συμβόλων της ξένης παρουσίας στην Πολωνία».⁶ Ο λόγος για τη χώρα στην οποία η αναγνώριση των δεινών που υπέστη κατά το παρελθόν μετασχηματίζεται σε εφιαλτήριο αντιγερμανικών διεκδικήσεων, με στόχο την αναβάθμιση του ειδικού βάρους της στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών θεσμών⁷ για τη χώρα όπου οι ανώτατοι πολιτειακοί θεσμοί και οι φορείς τους επινοούν μηχανισμούς, όπως το Ινστιτούτο

5. Βλέπε Χρ. Π., «Με συνταγή Χίμλερ», *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 9 Σεπτεμβρίου 2007, 34.

6. «Εσθονία-Ρωσία σε τροχιά σύγκρουσης για το μνημείο...», *Η Κυριακάτικη Αυγή*, 6 Μαΐου 2007, 38.

7. Γιούργκεν Χάμπερμας, *Η διάσπαση της Δύσης*, ό.π., 107: «Το παρελθόν δεν είναι πάντοτε καλός σύμβουλος για το μέλλον. [...] Στις αυξανόμενες γερμανο-πολωνικές εντάσεις διαδραματίζει, από γερμανικής πλευράς, μεγαλύτερο ρόλο η απογοήτευση για τις σημερινές εξελίξεις από ό,τι οι διαχωριστικές ιστορικές μνήμες. Από πολωνικής πλευράς, είναι κατανοητό ότι οι ιστορικές εμπειρίες τροφοδοτούν εκ νέου τη δυσπιστία έναντι της ευρωπαϊκής θέσης ισχύος της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Το γερμανικό Ράιχ διεξήγε στην Ανατολική Ευρώπη έναν πόλεμο καταστροφής. Τα στρατεύματά εξολόθρευαν ολόκληρες πολωνικές πόλεις και χωριά. Οι εθνικοσοσιαλιστές εγκαθίδρυσαν τα στρατόπεδα θανάτου στο πολωνικό έδαφος.»

Εθνικής Μνήμης, για την εξαπόλυση σύγχρονων «κυνηγίων μαγισσών» (Νόμος της Κάθαρσης/15ης Μαΐου 2007) εναντίον των φανταστικών εσωτερικών εχθρών (Μπρόνισλαβ Γκέρεμεκ, Ρίσαρντ Καπισίνσκι), μετατρέποντας το πρόσφατο παρελθόν σε επίδικο επιχείρημα, σε συμβολική σκηνή για την επίδειξη αντιστασιακού αντικομμουνιστικού φρονήματος, και επομένως επισείοντας τα μυστικά κρατικά αρχεία σαν δαμόκλειο σπάθη πάνω από το κεφάλι των εμβρόντητων αντιπάλων της κυβερνητικής ιδεοληψίας. Μετά την αναγκαία παρέκβαση, αξίζει να επισημανθεί ότι οι συντηρητικοί εθνικιστές Εσθονοί έβλεπαν στο υπό κατεδάφιση ή απομάκρυνση από το κέντρο της πρωτεύουσας μνημείο του ορειχάλκινου «Κόκκινου Στρατιώτη» τη σταλινική επιβολή και τη βίαιη στέρση της εθνικής τους ανεξαρτησίας. Απεναντίας, οι νοσταλγοί της κομμουνιστικής ουτοπίας-δυστοπίας αντιμετώπιζαν τον «Κόκκινο Στρατιώτη» ως το σύμβολο της «υπό εκτόπιση» μνήμης του παλλαϊκού «ιερού αγώνα» εναντίον του ναζιστικού ιμπεριαλισμού.

Ο παρών συλλογικός τόμος περιλαμβάνει μια τέτοια πολυφωνία θέσεων, που πρέπει να θεωρηθεί έκφραση του πλούτου των πνευματικών ανθρώπων και όχι αφορμή για ιδεολογικές υστερίες στις οποίες επενδύει το πολιτικό και δημοσιογραφικό κατεστημένο για να καρπώνεται την εξουσία. Ως εκ τούτου, η έκδοση αυτή φιλοδοξεί να συμβάλει στην ανανέωση του λόγου για την ιστορία, αλλά και στην άμβλυση του κουρνιαχτού που έχει ξεσπκωθεί.

Τα κείμενα που απαρτίζουν τον τόμο μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής: Μια ομάδα συγκροτούν οι εργασίες εκείνες που εξετάζουν θεωρητικά ζητήματα σχετικά με το περιεχόμενο της ιστορίας, τις αρχές της διδακτικής της Νέας Ιστορίας και τα ζητήματα μεθοδολογίας, π.χ. εννοιολογικά εργαλεία για τη μελέτη των σχολικών εγχειριδίων ιστορίας ή εξέταση του ζητήματος των σχολικών εγχειριδίων ιστορίας υπό το πρίσμα της «καταστροφικής διδακτικής». Μια δεύτερη ομάδα συγκροτούν οι εργασίες εκείνες οι οποίες εστιάζουν σε συγκεκριμένα εγχειρίδια ιστορίας και τα διερευνούν με βάση ορισμένα κριτήρια, όπως η εικονογράφηση ή ο βαθμός ενσωμάτωσης του επιστημολογικού παραδείγματος της Νέας Ιστορίας κ.λπ. Τέλος, μια τρίτη ομάδα συγκροτούν οι ιστορικές προσεγγίσεις μύθων ή στερεότυπων, π.χ. οι διαστάσεις της ελληνικής παιδείας την περίοδο της Οθωμανοκρατίας.

Η σημαντικότερη συμβολή του ποικίλου αυτού υλικού είναι κατά τη γνώμη μας η απουσία μιας ιδεολογικής αφετηρίας ή μιας στρατευμένης στάσης απέναντι σε όσα συμβαίνουν, η νηφάλια επιστημονική προσέγγιση και οι διαφορετικές οπτικές που αποτυπώνονται στους πολλαπλούς θεματικούς άξονες που περιλαμβάνει το βιβλίο. Γιατί μέσα από τους «χαστικούς» δρόμους της σκέψης υπηρετείται η παιδεία, η οποία αποτελεί το θεμέλιο των σύγχρονων κοινωνιών, αφυπνίζοντας ταυτόχρονα την αντίσταση των πολιτών στην ισοπεδωτική λογική της μαζικής υποβολής των μηχανισμών της παγκοσμιοποίησης.

Ο **Αντρέας Π. Ανδρέου** είναι Αναπληρωτής Καθηγητής Ιστορίας και Πολιτισμού στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.

ISBN 978-960-455-307-5

9 789604 553075

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΜΕ 4307